

БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНСКИ КОМИТЕТ
Отчет за дейностите в периода януари – декември 2004 година
март 2005 г.

Основни направления в дейността

През 2004 година основните направления в дейността на Българския хелзински комитет бяха: мониторинг на правозащитната ситуация в България и застъпничество в редица приоритетни области; безплатна правна помощ на жертви на нарушения на правата на човека; повишаване обществената чувствителност към правозащитна проблематика.

БХК изпълняваше дейностите си по проекти, функциониращи в рамките на следните четири програми:

- Институционална и издателска програма на БХК,
- Програма за правна защита,
- Програма за наблюдение на затворените институции,
- Програма за правна защита на бежанците и мигрантите.

По силата на меморандум за разбирателство с Европейския център за правата на ромите се изпълняваше и проект за водене на стратегически дела за расова дискриминация.

Дейностите по различните проекти бяха насочени към защита правата на етническите малцинства, прилагането на новото антидискриминационно законодателство; защита правата на бежанците, кандидатите за убежище и мигрантите; мониторинг на положението в затворените институции, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи; защита правата на лицата с умствени затруднения; свободата на словото; правата на жените; достъпа до правосъдие. Правната програма на БХК, Програмата за защита на бежанците и мигрантите и Проектът за водене на стратегически дела за расова дискриминация осигуряваха представителство пред българските и международните съдилища при правозащитни нарушения. За генериране на обществено внимание към проблемите в правозащитната сфера се търсеше участие в печатните и електронните медии, организиране на конференции, издаване на сп. “Обектив” и книги с находките по различни проекти, поддържане на интернет сайт.

През годината беше финализирано изследването “Антисемитизмът в България днес”, съвместен проект на БХК с Организацията на евреите в България “Шалом” и Фондация “Отворено общество” от 2003 г. Изследването беше публикувано като книга и представено на годишната среща на Българската медийна коалиция през юни 2004 г.

Нови проекти

Четири основни програми на БХК (виж по-горе) бяха продължени с нови договори. За поредна година беше продължен и съвместният проект с Европейския център за правата на ромите, Будапеща, за водене на антидискриминационни дела.

Същевременно, БХК спечели няколко нови проекта:

- *Стратегическа защита по дела на хора в неравностойно положение*, който се изпълнява в рамките на Програмата за правна защита (финансиран от Институт “Отворено общество”),

- *Въздействието на държавната политика по заетостта върху ромите в България, проект-изследване (финансиран от Европейския център за правата на ромите, Будапеща),*
- *Оценка, правни анализи и информация по дела на българи-кандидати за убежище в Швейцария, в сътрудничество с Посолството на Швейцария в България (финансиран от Швейцарската федерална служба за бежанци),*
- *Предотвратяване и мониторинг на сексуално и полово насилие сред лица, нуждаещи се от международна закрила в Централна Европа и Прибалтийския регион, финансиран по ФАР Аксес 2001,*
- *Наблюдение на местата за задържане към Национална служба "Гранична полиция", съвместен проект с Българския червен кръст (финансиран от Върховния комисариат за бежанците на ООН).*

Партньорства

През 2004 година БХК изпълняваше съвместни дейности с редица български, чуждестранни и международни неправителствени организации: Българската медийна коалиция, Кеър интернешънъл – България, Фондация "Български джендър изследвания", Фондация "Отворено общество" – София, Програма "Достъп до информация", Фондация "Равен достъп", Фондация "Романи Бах", Институт "Отворено общество", Център за култура и дебат "Червената къща Андрей Николов", Британски съвет, Фондация "Амалипе", Фондация "Толерантност", Амнести интернешънъл, Европейски център за правата на ромите, Ментал дисабилити адвокати сентър, Инициативата за право в обществен интерес, Международната хелзинкка федерация по правата на човека, Интерайтс, местните хелзинкски комитети по страни и други.

През годината БХК сътрудничи с Българската медийна коалиция (БМК) като взе участие в поредица инициативи на БМК (срещи с протестиращи журналисти от БНТ; организиране на Групата на медийните юристи за становища по решения на Съвета за електронни медии; участие в подготовката на нов Закон за радио и телевизията). Представител на БХК беше поканен за лектор на кръгла маса на тема "Свободата на словото в развиващите се демокрации" с международно участие.

Представители на БХК бяха ангажирани като консултанти на Британския съвет по повод веб сайта и он-лайн обучение на студенти по темата "Разпознаване на различността".

Благодарение на споразумения с Министерство на труда и социалната политика, Министерство на вътрешните работи, Министерство на правосъдието, Министерството здравеопазването и Министерството на образованието и науката, БХК имаше достъп до затворените институции в страната, до специалните и поправителните училища и до психиатричните болници и диспансери.

По проекта за водене на дела срещу расова дискриминация на Европейския център за правата на ромите бяха заведени и спечелени първите дела пред български съдилища за етническа дискриминация (някои от тях съвместно с Фондация "Романи Бах").

Сътрудничеството с международната неправителствена организация Ментал дисабилити адвокати сентър, Будапеща (МДАС) от минали години продължи и през 2004 г. БХК и МДАС осъществиха съвместна дейност в сферата на изследване на системата на настойничеството и попечителството в България, което ще бъде публикувано като доклад

през 2005 г. През 2005 г. също така ще стартира съвместен проект за достъп до правосъдие на хора с умствени затруднения.

Продължи практиката от минали години БХК да приема стажант по програмата на Инициативата за право в обществен интерес, Ню Йорк, през летните месеци. Стажантът от Ню Йоркския университет Дейвид Хофман направи резюмета на делата на БХК в Европейския съд по правата на човека в Страсбург на английски език.

Амнести интернешънъл публикува доклад в началото на 2005 г., озаглавен “България: дефицити при предоставянето на грижи. Съдбата на мъжете от Драгаш войвода”, след посещение в България в три социални дома, извършено съвместно с БХК.

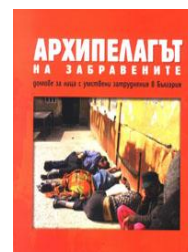
През 2004 г. БХК работи с Центъра за култура и дебат “Червената къща Андрей Николов” по темата на институционализираните деца в България. Двете организации (заедно с Кеър интернешънъл – България) подадоха съвместен проект, насочен към популяризиране на алтернативни модели за грижа за деца в институциите, който обаче не беше одобрен. Представители на БХК участват в работни срещи с няколко организации, работещи за правата на децата, организирани от Червената къща по проект на Световната банка. Представител на БХК беше поканен за лектор в Чешкия институт на организиран от Червената къща дебат на тема “Гражданското общество – видимо и невидимо”.

Публикации

През 2004 година БХК продължи да издава сп. “Обектив”. Поради намалено финансиране от Върховния комисариат за бежанците на ООН сп. “Бежанците днес и утре” на бежанската програма спря да излиза поради намалено финансиране.

БХК издаде и две книги в резултат на дейности по проект на Програмата за наблюдение на затворените институции:

- **“Правата на човека и дейността на българската полиция”**¹, изд. февруари 2004 г. Книгата обобщава наблюденията на БХК по проблема полиция и права на човека в продължение на повече от десет години. Тя прави цялостна оценка на дейността на българската полиция от гледна точка на спазването на правото на живот, на защита от изтезания, нечовешко и унижително отнасяне, както и на правото на свобода на личността.
- **“Архипелагът на забравените: Домове за лица с умствени затруднения в България”**², изд. септември 2004 г. Публикацията е резултат от близо тригодишно наблюдение на системата на домовете за социални грижи за лица с умствени увреждания в България, с което завършва цикълът на публикации на БХК върху институциите за лица с психични разстройства и интелектуални затруднения в България.

През януари 2004 г. Росица Стойкова, редактор на сп. “Обектив”, се включи в изготвянето на сборника “Случаи с коментар” – помагало по правата на етническите малцинства,

¹ “Правата на човека и дейността на българската полиция”, БХК, София 2004, достъпна на сайта на БХК, <http://www.bghelsinki.org>.

² “Архипелагът на забравените: Домове за лица с умствени затруднения в България”, БХК, София 2004, достъпна на сайта на БХК, <http://www.bghelsinki.org>.

издаден от Института за социална политика и социална работа. Сборникът съдържа кратко представяне на случаи, правен коментар въз основа на националното и международното законодателство за защита правата на етническите малцинства и описание на действията, предприети в тяхна защита. В два раздела бяха представени следните случаи:

- “Право на ефективно участие в социалния, икономическия и културния живот” – случаят на отказ на поддръжка на електропреносната мрежа в кв. “Факултета”, София; случаят К. Паганинов срещу “Дом на науката” към БАН, София;
- Забрана на слово на омраза в медиите – кратко представяне на изследването на БХК “Етническите малцинства в печата”; случаят с антиромското изказване на зам.-председателя на ДПС Емел Етем.

Финансиране

През 2004 година БХК работи по проекти, осъществявани с подкрепата на чуждестранни донори. Най-големите сред тях са Върховният комисариат за бежанците към ООН, Европейската комисия, Институт “Отворено общество”. Сред другите донори на БХК са Европейският център за правата на ромите, Будапеща, Фондация “Отворено общество” – София, Швейцарска федерална служба за бежанци.

Делът на финансовото участие на всички донори е отразен подробно във финансовия отчет за 2004 година.

Изпълнявани проекти през 2004 година

1. Институционална подкрепа на БХК, лобирание чрез участие в медиите, чрез публикуване на сп. “Обектив” и поддръжане на интернет страница

Проектът за институционална подкрепа на БХК и издаване на списание “Обектив” за периода 2004-2006 се финансира от Институт “Отворено общество” – Будапеща. Финансирането беше подновено за двугодишен период през март 2004 г. Проектът оперира чрез шест постоянни служители, които обслужват всички проекти и инициативи на комитета, базирани в централния офис. По него работят председателят на БХК Красимир Кънев, Гергана Ерменкова и Ася Грудова – счетоводители, Вяра Иванова и Владимир Владов – технически сътрудници/библиотекари (и двамата на половин щат) и Десислава Симеонова – административен директор.

Проектът за институционална подкрепа координира и оказва подкрепа в цялостната дейност на БХК, която включва всички програми, проекти, изследвания, кампании и други краткосрочни и дългосрочни инициативи. Работещите по проекта за институционална подкрепа организират публичните изяви на БХК, които не са планирани в рамките на конкретен проект. Те участват и във фондабирането за нови проекти.

Месечно списание “Обектив”

В рамките на програмата за институционална подкрепа се издава месечното сп. “Обектив”, което излиза вече единадесета година на български и като тримесечен дайджест на английски език. През юни сп. "Обектив" спечели голямата награда за печатни медии, посветени на междуетническата толерантност на Международния медиен фестивал в Албена. БХК участва във фестивалната програма с бр. 105 от декември 2003. За

наградите освен сп. "Обектив" се надпреварваха още 15 печатни издания - 6 ромски, 3 арменски, 1 еврейско, 2 аромънски, и 3 турски. Журито оценяваше приноса и провокацията към межкултурен диалог.

Водещите теми в сп. "Обектив" през годината бяха защитата на малцинствата, прилагане на новото антидискриминационно законодателство, етническа и верска нетолерантност, религиозни свободи, зараждащата се анти-ислямска вълна, правата на хората с умствени затруднения в социалните домове, полицейска бруталност, проблеми на свобода на словото и медийната регулация, защитата на бежанците и ксенофобски прояви, а от международните събития – положението в пост-военен Ирак, войната в Чечения, положението в Узбекистан, кризата в Дарфур.

Поради продължилата обезценка на бюджета на изданието, от началото на 2005 г. тиражът на списанието беше слабо редициран и беше въведен абонамент, който ще се прилага за бъдещи абонати.

Списание "Обектив" се прави от Юлиана Методиева – главен редактор и Росица Стойкова – редактор.

Проверки на случаи на правозащитни нарушения

В програмата за институционална подкрепа има компонент, в рамките на който се осъществява ежедневният медиен мониторинг. При констатирани сериозни правозащитни нарушения БХК извършва проверки на място. През годината бяха извършени проверки, свързани със свръхупотреба на сила на полицаи, служители на арести и охранители, довели до смъртта на представители на ромското малцинство.

През януари 2004 г. беше извършена проверка в Пловдив по случая на рома Илия Йорданов, починал в ареста на Окръжна следствена служба Пловдив на 20 октомври 2003 г. заради неоказана медицинска помощ. Установи се, че заведеното следствено дело №223-V/2003 г. и прокурорско дело №361/2003 г. са прекратени. Прекратяването е обжалвано от адвокатата на родителите на починалия.

През февруари 2004 г. беше извършена проверка в Павликени за рома Митко Зарков, на 16 г., убит при преследване от охранители в плодова градина край Горско Сливово. Близките на загиналото момче са потърсили правна помощ от адвокат във Велико Търново, който им е написал жалба, но те не разбрали, че трябва да я занесат в МВР.

През октомври 2004 г. в Пловдив беше извършена проверка по случая на рома Кирил Стоянов, застрелян в главата от полицаи на 27 март т. г. Следственото дело по случая е било прекратено на 12 август 2004 г. от зам.-военноокръжен прокурор от Пловдивската военноокръжна прокуратура с мотива, че полицаят е действал при самоотбрана и е превишил пределите на неизбежната самоотбрана при уплаха и смущение. Прекратяването е обжалвано от адвокатата на близките на загиналия.

Също през октомври 2004 г. в Самоков БХК извърши проверка за убийтия от полицаи ром Борис Михайлов. По случая е образувано предварително производство по чл. 119 от Наказателния кодекс, но с постановление от 29 октомври 2004 г. то е прекратено от Софийска военноокръжна прокуратура. Прекратяването е обжалвано от адвокатата на Михайлов – адв. Маргарита Илиева от ЕЦПР/БХК. На 13 декември 2004 г. Софийски военен съд е отменил постановлението за прекратяване на следственото дело.

Беше извършена и проверка по случая на 28-годишния ром Ангел Симеонов, убит в местността Ридо на 26 март 2003 г. близо до Самоков, докато се опитвал да си насече дърва за огрев. Следственото дело по случая е спряно на 25 септември 2003 г. от Окръжна прокуратура – София без да е разпитан основният свидетел на инцидента. Спирането е обжалвано от адвокат на близките на загиналия.

Изследвания по правата на човека

Друг компонент в програмата за институционална подкрепа са ad hoc изследванията по различни правозащитни проблеми, без за тях да е обособен специален проект. През годината бяха извършени две такива изследвания – през май-юни 2004 г. върху сегрегираните ромски училища със засилено трудово обучение и през юли-септември 2004 г. за прокурорската акция в църковните имоти на т.нар. “алтернативен Синод” на митрополит Инокентий и за религиозните права на българските граждани през ноември 2004 г. – януари 2005 г.

(а) Изследване на сегрегираните ромски училища със засилено трудово обучение

Обект на наблюдение от страна на Българския хелзинкски комитет през периода май-юни 2004 г. бяха бившите т.нар. “основни училища със засилено трудово обучение” (ОУЗТО). Изследовател по проекта, които завърши с написване на обширен доклад,³ беше Фатме Мюхтар.

ОУЗТО са създадени през 1960-те години, като се разкриват по правило в населени места с преобладаващо ромско население. След учебната 1990/1991 година постепенно преминават към различна форма на обучение. Наред с общообразователната подготовка в тези училища, учениците получават професионална подготовка по дадена специалност чрез увеличен брой часове по трудово обучение за сметка на часовете по общообразователно обучение.

Изследователят на БХК посети всички 28 училища, срещна се и разговаря с директори, ученици, педагогически и друг персонал, както и експерти на Регионалните инспекторати по образованието, общински сектори-Образование, ХЕИ и други институции.

Докладът по проекта за изследване на бившите ОУЗТО се състои от две части, първата от които представлява описание на проблема ОУЗТО като история, наследство и законова регламентираност. Във втората част, която е и същинската част на доклада, се дава описателна характеристика на всичките днес функциониращи 28 бивши ОУЗТО в ключови сфери като организация на образованието; квалификация на педагогически персонал и брой; състояние на материалната база; вид труд полаган от децата и безопасност на труда; отзиви на образователни и други институции от състоянието на въпросните училища от проверки, инспекции и т.н. Излагането на информацията във ЧАСТ II на доклада следва структурата на въпросник, предварително изготвен за целите на изследването.

(б) Изследване на религиозните права на българските граждани през 2004 г.

Поводът за започване на това изследване беше бруталното нахлуване на полицията в около сто православни храма, управлявани от т.н. “алтернативен Синод” на Българската православна църква, превземането им и изгонването на свещениците от тях през юли

³ Виж “Доклад върху изследването на (бившите) основни училища със засилено трудово обучение (ОУЗТО),” достъпен на сайта на БХК, <http://www.bghelsinki.org>.

2004 г. Това изследване се извърши в два обособени етапа – първият по повод нахлуването на полицията в православните храмове, и вторият – изследване на спазването на религиозните права в България през 2004 г., включително и на неправославни деноминации.

БХК сформира специална група за събиране на информация по време и след акцията от юли 2004 г. и анализ на информацията. През юли – септември 2004 г. изследовател на БХК пътуваше интензивно из цялата страна, като посети всички църкви, в които полицията беше нахлула; срещна се с изгонените свещеници и църковните настоятелства; събра детайлна информация и документи за всеки конкретен случай. Събраната информация беше обобщена и публикувана като обстойно проучване в сп. “Обектив”.⁴ Изследовател на това проучване бе Доротея Младенова, а тя, заедно с Емил Коен са автори на доклада.

Втората част на изследването беше проведена в периода ноември 2004 г. – януари 2005 г. Емил Коен извърши проучване на състоянието на религиозните права на българските граждани през 2004 г. Заедно с това предмет на проучването беше и състоянието на религиозните права на хората, принадлежащи към изповедания, различни от православието, и по-специално мюсюлмани и някои евангелски групи. Продуктът от проучването, доклад от около 40 стандартни машинописни страници, предстои скоро да бъде публикуван в Интернет като специален доклад на БХК и Фондация “Толерантност” на български и в превод на английски език. В хода на работата по изследването бяха осъществени срещи с православни свещеници, с представители на някои евангелистки църкви, с адвоката на осъдения в Пазарджик Ахмед Муса и с Дирекцията по вероизповеданията.

Поддържане на интернет сайт

През годината БХК продължи да поддържа Интернет сайт на адрес www.bghelsinki.org. На сайта са достъпни всички доклади и публикации на БХК, той се актуализира с правозащитни новини, информация за текущите дейности, последните броеве на “Обектив”, а също и линкове към основни доклади за България на международни и чужди правителствени и неправителствени организации, база данни с текстовете на договорите по правата на човека, ратифицирани от България, и всички дела на Европейския съд по правата на човека в Страсбург, по които България е била ответник.

Интернет страницата на БХК се поддържа от Десислава Симеонова.

Медийни участия

През годината работещите в БХК взимаха участие в медийни изяви, които са ефективно средство за популяризиране на дейностите на комитета. БХК е установило традиционно добро сътрудничество с всички основни електронни медии – БТВ, БНТ, Нова телевизия, БНР, радио Нова Европа и радио Дойче веле; централните всекидневници “Дневник”, “Капитал”, сп. “Тема”. Работещи в БХК имаха няколко участия в предаването “Всяка неделя” по БНТ, както и в много други предавания по национални кабелни канали.

⁴ Виж “Българската държава извърши масирано нарушение на чл. 9 от Европейската конвенция за правата на човека. Изследване за бруталното изгонване на десетки свещеници от техните храмове”, сп. “Обектив”, бр. 113 от септември 2004 г., достъпно на сайта на БХК: <http://www.bghelsinki.org>.

2. Програма за правна защита

И през 2004 година правната програма продължи работа по представителство по дела, започнати в предходни периоди. Продължи и работата по предоставяне на правни консултации и поемане на защита по нови случаи за представителство предимно пред Европейски съд по правата на човека.

Към края на 2004 година, правната програма предоставя представителство по 38 дела пред Европейски съд по правата на човека, като големият брой от делата са започнати в предходни периоди и отразяват дългосрочните приоритети за БХК като полицейска бруталност, употреба на огнестрелно оръжие от полицейски органи, законност на лишаване от свобода, достъп до съд и продължителност на производство, право на безплатна адвокатска помощ, свобода на религията, правото на семеен живот, свобода на митинги и организация и свобода на изразяване.

През 2004 година правната програма предостави пет допълнителни становища пред Европейски съд по правата на човека по дела подадени в предходни периоди, по които развитието на процедурата по разглеждане на делата е налагало това. Съдействие за допълнително становище беше предоставено по делото И.И с/у България, дело 44082/98 във връзка с оплакванията за условията на задържане в следствения арест в град Шумен. Жалбата по този случай беше обявена за допустима на 25 март 2004. Допълнително становище беше предоставено и по делото Калинка Иванова с/у България, жалба за дискриминация поради уволнение на религиозна основа. Допълнителни становища бяха предоставени и по делата Иванка Димитрова с/у България, Кирил Иванов с/у България и ОМО Илинден ПИРИН с/у България.

През годината бяха заведени и нови жалби пред Европейския съд по правата на човека. Новите жалби повдигат оплаквания за правото на живот и задължението за ефективно разследване, забраната за дискриминация, условията на задържане в местата за лишаване от свобода и правото на адвокат в наказателното производство.

Тези жалби включват жалба от името на Кяние Сеидова, във връзка със смъртта на съпруга ѝ на 29 юни 2001 г. при опит за кражба на лук с огнестрелно оръжие от охранител. Последвалото наказателно производство приключва със становище на прокуратурата, потвърдено от Ямболския окръжен съд, че е налице неизбежна отбрана, изключваща наказателната отговорност. Свидетелските показания събрани по делото показват съществени разминавания с официалната версия, като са налице и показания за множество расистки изявления от страна на охранителя. В жалбата до ЕСПЧ се твърди нарушение на задължение за пълно и всестранно разследване и нарушение на забраната за дискриминация.

Друга жалба пред ЕСПЧ, която повдига оплаквания във връзка с правото на живот и задължението на властите да проведат ефективно разследване е жалбата Зашеви с/у България. Жалбата е подадена от името на родителите на Ивайло Зашев, убит на 3 февруари 1997 в дома си, при въоръжено нападение от три маскирани въоръжени лица. Проведеното разследване от самото начало прави сериозни пропуски, а неговата продължителност в последствие води до загубване и унищожаване на ключови доказателства. Разследването приключва през 2004 година и е повдигнато обвинение, но сериозните пропуски в разследването правят ефективното преследване на извършителите на престъплението практически невъзможно. В жалбата се прави твърдение за нарушение на чл. 2 на ЕКПЧ.

През годината правната програма започна работа и във връзка с условията на задържане в местата за лишаване от свобода. Беше подадена жалба до ЕСПЧ от името Красимир Илиев и Илин Станев във връзка с условията в затворите, като предстои и работа по допълнителни сходни жалби.

През 2004 година правната програма работеше и по подготовка на две жалби до ЕСПЧ за нарушаване правото на справедлив съдебен процес по наказателно обвинение поради липса на адвокат. Жалбите са от името на Милчо Райков и Стоян Желев, и двамата осъдени за кражби на ефективно лишаване от свобода.

През 2004 година Европейският съд по правата на човека произнесе няколко решения по дела, по които правната програма предоставяше адвокатско представителство. Това бяха решенията по делата Е.М.К с/у България, Антонов с/у България и Рачева с/у България. И по трите дела съдът прие нарушение на правото на протичане на съдебното производство в разумен срок. Няколко жалби, по които БХК предоставя защита пред ЕСПЧ бяха обявени за допустими от съда с решения през 2004. Това са Иванка Димитрова с/у България, (достъп до съд), Кирил Иванов с/у България (забрана на митинг), ОМО Илинден с/у България (забрана на политическа партия).

Правната програма продължи и работата си по представителство по жалбите, заведени пред вътрешните съдилища. Те засягат проблеми със свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи, експулсиране на чужденци, правото на алтернативна служба.

През 2004 година правната програма продължи усилия по подбор на дела, свързани с права на жените в области като домашно насилие, сексуален тормоз и дискриминация в пазара на труда, но тези усилия не доведоха до започването на дела, които биха имали дългосрочна значение за развитието на практиката по правоприлагане в тази област.

За правната програма през 2004 година работиха адв. Йонко Грозев, адв. Теодора Крумова, Мила Боянова, а от края на 2004 година, адв. Свилен Овчаров.

3. Програма за наблюдение на затворените институции

През 2004 г. Програмата за наблюдение на затворените институции работи по многонационалния проект "Предотвратяване на изтезанията в Централна и Източна Европа". Проектът е подкрепен от Европейската комисия – Европейска инициатива за демокрация и човешки права за тригодишен период (април 2003 г. – април 2006 г.) и се изпълнява от БХК като водеща организация и седем европейски НПО от Гърция, Русия, Австрия, Сърбия, Унгария, Полша и Македония.

Фокусът на проекта през 2003 г. върху положението в социалните домове за лица с умствени затруднения беше валиден и през 2004 г. БХК довърши наблюдението на социалните домове и издаде книга "Архипелагът на забравените: Домове за лица с умствени затруднения". Друг фокус през годината беше наблюдението на следствените арести. Наред с това БХК направи няколко посещения в затвори и затворнически общежития.

През ноември БХК подписа споразумение с Министерството на здравеопазването за наблюдение на психиатрични болници в страната. През декември БХК проведе работна среща за подготовка на споразумение между БХК и Служба "Национална жандармерия" за предоставяне на достъп на БХК до жандармерийските части.

В началото на 2004 г. бяха обобщени наблюденията върху състоянието на правата на лицата в полицейски арести, проведено през предходната година по проект, финансиран от Институт "Отворено общество", София. През януари БХК организира работна среща за представяне на резултатите от наблюдението, извършено в 80 РПУ в България пред служители на МВР, Дирекция "Национална служба полиция", Регионална дирекция на вътрешните работи, както и пред неправителствени организации. На срещата бе обсъден работният вариант на публикацията "Правата на човека и дейността на българската полиция", която беше публикувана и разпространена до отговорните институции и НПО през февруари 2004 г.

Наблюдение на състоянието на правата на лицата, настанени в психиатрични институции (психиатрии, социални домове за лица с умствени затруднения)

През февруари – април БХК довърши посещенията в домове за лица с умствени затруднения и Дирекции "Социално подпомагане". Изследователите наблюдаваха домовете за лица с психични разстройства, на домовете за лица със затруднения в развитието и домовете за възрастни с деменция. В дом за възрастни с деменция в София бяха направени няколко допълнителни посещения във връзка с проверка на голям брой сигнали за лошо отношение към домуващите. Паралелно с това, БХК наблюдаваше дела в окръжни съдилища за поставяне на лица с умствени затруднения под запрещение.

В хода на наблюдението на психиатричните институции, БХК проведе среща с ректора на Медицински университет за проучване на произхода на трупове за учебни цели, на водената документация в трупницата на университета и за възприетата практика, свързана с действията на служителите след приключване на учебния цикъл с човешките остатъци.

При приключване на обиколката из психиатричните заведения, БХК обобщи наблюденията си в специална публикация за социалните домове за лица с умствени затруднения.

През юни 2004 БХК проведе съвместна мисия с Амнести интернешънъл в социални домове в страната.

Други дейности, свързани с психиатричните и други държавни институции, извършвани през годината, включиха проверка на индивидуални случаи по места (смъртни случаи, извършен аборт на домуваща, малтретиране на дете в детски дом с. Крушуна), посещения в социални домове за оказване на съдействие на домуващи за подаване на молби до прокуратурата за вдигане на запрещението, посещение с финландски журналисти в Дома за деца със специални нужди в с. Михалци, вследствие на което за дома бе осигурено дарение.

През годината БХК обучи няколко чужди правозащитни активисти (от Румъния и Туркменистан) за извършване на наблюдение в психиатрични заведения чрез посещения на два дома за възрастни с деменция, социалният дом в с. Пастра, Държавната психиатрична болница – гр. Нови Искър. През декември в програмата стажуваше студент от Харвардския университет.

БХК участва в разработване на наредба за имобилизацията и изолацията на пациенти в психиатрични болници съвместно с Министерство на здравеопазването.

Наблюдение на състоянието на правата на лицата, настанени в следствени арести

В периода юни – октомври 2004 г. изследователите на програмата посещаваха функциониращите 51 следствени ареста в страната. След това данните бяха обобщени за публикуване в специален доклад на БХК. Бяха проведени допълнителни посещения на затвори за интервюиране на лишени от свобода за условията в следствените арести. Книгата беше публикувана през февруари 2005 г.

Изследователите направиха посещения на затворите в София и Бургас, както и на затворническо общежитие (ЗО) "Кремиковци" и ЗО "Атлант" в гр. Троян за проверки по жалби на лишени от свобода. През октомври – ноември изследователите наблюдаваха две дела, заведени от лишен от свобода в затвора гр. Варна срещу служители от надзорно-охранителния състав на затвора.

Международна мисия в български затворени институции от НПО

През септември 2004 г. БХК организира международна мисия в български затвори, полицейски и следствени арести, психиатрии и социални домове. В мисията се включиха представители на партньорските организации на БХК в проекта за предотвратяване на изтезанията в Централна и Източна Европа. В мисията взеха участие чужди наблюдатели от Македония, Унгария, Сърбия, Русия, Полша, Гърция и Австрия. Вследствие на посещението се написа обширен доклад, който предстои да бъде издаден през март 2005 г.

През 2004 г. Програмата за наблюдение на затворените институции се изпълняваше от Станимир Петров, д-р Георги Банков, Славка Кукова и Ванина Николова.

4. Програма за правна защита на бежанците, кандидат-бежанците и мигрантите

През 2004 г. Програмата на БХК за правна защита на бежанците, кандидат-бежанците и мигрантите работи с основната подкрепа на Върховния комисариат за бежанците на ООН (ВКБООН). Програмата осигуряваше защита на бежанци, кандидат-бежанци и лица, попадащи под закрилата на ВКБООН. През годината тя предоставяше правни консултации и представителство пред съдилищата; извършваше мониторинг в местата за задържане на кандидат-бежанци и в някои от арестите на Национална служба "Гранична полиция"; лобираше пред релевантните държавни институции и организации. Програмата предостави представителство и правни консултации в 5596 случая на общо 2244 бенефициента. Явяването по дела (840 на брой) установи 10 съдебни прецедента в ускорено производство и 5 прецедента в общо производство.

Програмата продължи да поддържа правна мрежа, чийто адвокати оказваха процесуално представителство на кандидат-бежанци (в т.ч. групи, нуждаещи се от специална закрила - непридружени деца, жертви на насилие, самотни родители, болни лица или лица с увреждания).

Центърът за правна помощ на БХК в приемната на Държавната агенция за бежанците (ДАБ) продължи за функционира ежедневно въз основа на споразумение от юни 2003 между БХК и ДАБ. Адвокатите на програмата предоставяха ежедневно безплатна правна помощ на търсещите закрила и бежанците, настанени в Регистрационно-приемателния център. Специална категория бенефициенти представляваха непридружените непълнолетни, на които задължително беше назначаван адвокат от програмата. Функционирането на Центъра за правна помощ доведе до ръст на броя на предоставените

закрили, които през годината бяха 1127 регистрирани (от които 17 – или 1,5% – получиха бежански статут, а 259 случая – 22,98% – хуманитарен). Прекъсването на работата на приемната на БХК през ноември-декември 2004 г. поради финансов недостиг даде негативно отражение, изразяващи се в отказ на достъп до процедура, ненастаняване на новопристигнали кандидат-бежанци, и др.

Достъпът на адвокатите от бежанската програма до местата за задържане на Национална служба “Гранична полиция” беше възпрепятстван поради едностранното прекратяване на достъпа от властите още през 2003 г. В резултат на активно лобиране и застъпничество пред органите на НС “Гранична полиция” Програмата успя да окаже съдействие на 38 задържани кандидати за убежище (в т.ч. и в центъра в Любимец), 30 от които получиха достъп до територията на страната и оттам до бежанска процедура. В края на 2004 г. беше подписано споразумение между БХК и НС “Гранична полиция” за неограничен достъп на представителите на комитета до местата за 24-часово задържане по границата. Преди споразумението такъв мониторинг беше възможен само в центъра в Любимец, а след споразумението и във всички полицейски арести.

През годината програмата оказва съдействие на Българския червен кръст с правни консултации в сферата на социалните права на бежанците и лица с хуманитарен статут. Подобни връзки бяха установени с Каритас, насочени към кандидат-бежанци. Програмата оказваше съдействие на неправителствената организация Съвет на жените-бежанки по индивидуални случаи, а също така работеше в сътрудничество с Асоциацията за подкрепа на лица, преживели насилие, където кандидат-бежанци жертви на насилие спечелиха няколко дела на първа инстанция.

Адвокатите на програмата се явяваха по дела в ускорено и общо производство от името на индивидуални ищци, бяха обжалвани много случаи на незаконно задържане на кандидат-бежанци или окончателно отказани търсещи убежище. Явяването по дела от адвокати на програмата установи редица правни прецеденти, чийто брой през годината достигна 15. Бяха установени съдебни прецеденти, засягащи следните сфери:

В ускорено производство:

- I. Мотивирането на сигурността на страната на произход единствено с наличието ѝ в Списъка на сигурните страни на произход е незаконосъобразно и следователно решаващият орган не е изпълнил законовите си задължения. Непосочването на допълнителни мотиви относно на сигурността на страната на произход нарушава правота на защита на кандидата в следващите фази на процедурата. Общо описание на ситуацията в страната на произход, без посочване на доказателства и източници на информация, също не е достатъчно за валидно обосноваване.
- II. Относно задължението на административния орган да предостави информация относно следваната процедура на разбираем език, както и задължението му да съобрази всички предоставени доказателства и да изследва всички твърдения на кандидата.
- III. Относно правомощието да се предостави или отнеме закрита – същото е в компетенцията единствено на председателя на ДАБ. Интервюиращият орган в ускореното производство (УП) прави само едно предварително решение за допускане или не до общо производство (ОП). Не може да се откаже допускане до ОП заради недоказване на твърденията на кандидата, ако те са подробни и попадат под нормите на закона. В УП не може да се отказва достъп до ОП заради прекратяващите или изключващи клаузи на член 1-f от Женевската конвенция от 1951 г.
- IV. НПО също може да сезира ДАБ с молба за международна закрита.

В общо производство:

I. При все че спирането на процедурата по молба за закрила не може да се обжалва, законността му се разглежда от съд при евентуално обжалване на последвалото прекратяване на процедурата. Процедурата не може да се прекратявана единствено поради липсата на уважителна причина за смяна на адреса от страна на кандидата. Ако в тримесечен срок от прекратяването кандидатът направи постъпки за продължаването на процедурата, административния орган е длъжен да ѝ даде ход .

II. Тежестта на доказване лежи у административния орган, който решава бежанския случай.

III. Относно членовете на семейството на лице, получило статут. Съдът ограничава броя на случаите, когато административния орган може да откаже предоставяне на закрила на член на семейството на лице, което вече е получило такава. Разделянето на семейството на получило статут лице не може да се основава на ограничително тълкуване на нормите на закона. Подобно тълкуване би нарушило чл. 8 от ЕКПЧ

Освен работата по проекта на ВКБООН, бежанската програма работеше и по няколко други проекти и инициативи:

- *Швейцарската федерална служба за бежанци* с посредничеството на Посолството на Швейцария, София ангажира бежанската програма за правни анализи и информация на дела на българи кандидат-бежанци в Швейцария.
- Програмата за бежанци и мигранти беше национален координатор на *Програма "Разделени деца в Европа"*, съвместна инициатива на ВКБООН и Алианса "Спасете децата". Програмата изработи застъпническа стратегия за стартиране на система за назначаване на настойници на разделени деца.
- Бежанската програма участва в проекта *"Предотвратяване и мониторинг на сексуално и полово насилие сред лица, нуждаещи се от международна закрила в Централна Европа и Прибалтика"*, финансиран по ФАР Аксес 2001. Целта на проекта е основаване на ефективна система за предотвратяване и ранно предизвестяване на случаи на сексуално и полово насилие в 10 страни и предотвратяване на злоупотреби в приемните страни.
- Друг съвместен проект беше проектът на БХК и Българския червен кръст за *наблюдение на местата за задържане към Служба "Гранична полиция"*. Проектът включваше мониторинг на местата за задържане към Служба "Гранична полиция" и присъствие на външни (НПО) наблюдатели в граничните арести.
- *Европейския съвет за бежанци и изгнаници*, който обединява европейски неправителствени организации, работещи в сферата на бежанците, подкрепи проект за диверсифициране на фодонабирането с фокус върху финансиране от Европейския съюз, чиято цел бе да намали зависимостта от финансиране от ВКБООН в присъединяващите се страни от централна и източна Европа.

Дейностите на Програмата през годината се изпълняваха от: Антоан Макиту, Антоанета Събева, адв. Валентина Нилсен, адв. Георги Тошев, адв. Илиана Савова, Майсун Шабаан, адв. Мариана Андреева, Мариана Стоянова, Милена Стойнева (заместена от м. ноември от Елица Секулова), адв. Свилен Овчаров.

5. Проект "Водене на стратегически съдебни дела срещу расова дискриминация" **Съвместен проект на БХК и Европейския център за правата на ромите, Будапеща**

Съвместният проект между БХК и Европейския център за правата на ромите, Будапеща (ЕЦПР) беше стартиран през есента на 2002 г. със задача да води стратегически съдебни

дела срещу расова дискриминация, засягаща роми, при упражняването на социални и икономически права пред българските съдилища. Дейностите по проекта през годината включиха: идентифициране на потенциални дела от правния консултант, предприемане на правна защита по някои от тях, водене на преписки с местни власти при постъпили жалби от етническа дискриминация, застъпничество.

През 2004 г. по проекта бяха заведени 17 антидискриминационни иска пред българските съдилища от името на ищци-роми, шест от които съвместно с Фондация "Романи Бах". В хода на годината, бяха спечелени три от тях, а по дело, заведено през 2003 г., съдът също отсъди в полза на ищеца. Тези четири успешни дела бяха и първите по новия Закон за защита срещу дискриминацията, влязъл в сила на 1 януари 2004 г.

Заведените през годината дела засягат нарушения на достъпа до и предоставянето на услуги (11 дела), достъп до и условия на работа (4 дела), здравеопазване (1 дело) и наказателно правосъдие (1 дело).

Ето кратко обобщение на спечелените през 2004 г. дела:

- *Севда Нанова срещу "Вали" ЕООД* – На 9 юли 2004 г. в първото решение на български съд по дело за етническа дискриминация, Софийски градски съд постанови решение срещу фирма "Вали" за това, че е отказала достъп до магазина си на клиентка от ромски произход по открито етнически причини. Делото беше спечелено на първа инстанция от ищцата, беше обжалвано и сега предстои гледане на втора. (Делото е съвместно с Фондация "Романи Бах").
- *Български хелзинкски комитет и Фондация "Романи Бах" срещу Електроразпределение Столично ЕАД* – Делото беше заведено съвместно от БХК и Фондация "Романи Бах", като заинтересована страна по него се присъедини ЕЦПР. Делото оспорваше отказа на ответника да ремонтира повреда в електросистемата в кв. "Факултета" поради известен брой неплатени сметки, вследствие на което поне 100 ромски семейства – редовни платци, са били лишени от достъп до електроуслуги. Делото беше спечелено на първа инстанция; обжалвано; висящо на втора инстанция.
- *Ангел Асенов срещу "Кенар" ЕООД* – Делото беше заведено във връзка с отказа на фирма "Кенар" да допусне мъж до интервю поради ромския му произход. Дело на ЕЦПР и Фондация "Романи Бах". Съдът постанови, че ответникът е проявил дискриминационно отношение и е задължен за избягва подобно поведение в бъдеще.
- *Кочо Кочев и други срещу Електроразпределение Столично ЕАД* – Делото засягаше по-неизгодни условия за предоставяне на електричество за клиенти-роми. Оспорва се поставянето на електромерите на височина, която прави невъзможно контролирането на замерването им. Дело на ЕЦПР.

Другите дела, заведени по проекта засягат достъпа до услуги (недопускане на клиенти-роми до хотели, дискотеки, кафетерии, ресторанти, обществени басейни), заетост (недопускане до интервюта за работа), здравеопазване (делото беше прекратено), наказателно правосъдие (анти-ромско говорене в прокурорско постановление за прекратяване на разследването на смърт на ром/дискриминационно отношение).

Друга дейност през годината беше инициатива на ЕЦПР и БХК, в която двете организации се обърнаха към президента, министър-председателя, главния прокурор, и председателите на ВАС и ВКС с покана да сезират Конституционния съд да се произнесе за несъответствието на българското законодателство с Европейската конвенция за правата

на човека по отношение на гарантирането на правото на задържани лица да бъдат информирани за причините за задържането на език, който те разбират. Макар никой от адресатите да не се съгласи да сезира КС, министърът на вътрешните работи отговори, че МВР ще инициира предложение за промяна на Закона за МВР, който в сегашния си вид не съдържа изискуемана разпоредба.

Правният консултант също така беше ангажиран във водене на множество преписки с местните власти по случаи на извършени действия на етническа дискриминация. Освен това, в хода на годината бяха правени проучвания за дискриминационни търговски реклами с оглед завеждане на потенциални дела и проучвания за бъдещи дела в сферата на образователната сегрегация на деца-роми. Както и проучвания за изясняване на сигнали и оплаквания от лица, твърдящи, че са жертва на етническа дискриминация.

Друга дейност по проекта беше свързана със застъпничество във връзка с правата на ромите. Правният консултант редовно беше адресиран от журналисти за коментари по тези въпроси, имаше няколко участия в радио и телевизионни предавания, даваше интервюта в централните ежедневници и регионалните вестници. Най-честите теми на медийните изяви бяха свързани с успешните дела по антидискриминационния закон, основаването на антидискриминационната комисия и службата на омбудсмана, и анти-ромски прояви.

Проектът се изпълнява от правния консултант адв. Маргарита Илиева.

6. Изследване “Въздействието на държавната политика по заетостта върху ромите в България”

Фатме Мюхтар бе изследовател и автор на доклада “Въздействието на държавната политика по заетостта върху ромите в България” (*The Impact of Government Employment Policies on Roma in Bulgaria*), изготвен по проект, финансиран от Европейския център за защита правата на ромите, Будапеща. Изследването е част от обширно проучване, проведено в 11 европейски държави, “Положението на ромите в един разширяващ се Европейски съюз”⁵ по поръчка на Европейската комисия.

Докладът е базиран на проучване и анализ на политиката на българското правителство по отношение на заетостта за роми, включително и чрез изследване на терен в 5 от най-бедните общини в България с компактно ромско население. Докладът включва: 1) Състояние на пазара на труда в България през първото тримесечие на 2004 г.; 2) Национални програми и стратегии с най-голям принос за осигуряване на заетост за ромите, най-голямо внимание от които е отделено на: а) Националната програма “От социални помощи към заетост” (Главата включва: Структурно описание на програмата; Критики към програмата; Изследване на терен за резултати от практическото приложение на програмата в общините Стара Загора, Николаево, Луковит, Видин и Лом); б) Проект “Красива България” (Главата включва: Структурно описание на програмата; Изследване на терен в общините Стара Загора, Николаево, Луковит, Видин и Лом; и в) “Национална програма за ограмотяване, квалификация и заетост на ромското население” (Описание, анализ и резултати); 3) Други програми и стратегии за заетост на ромите в България: а) Програми и проекти финансирани от- и чрез българското правителство; б) Други.

⁵ *The Situation of Roma in an Enlarged European Union*, European Commission, 2004. Текстът на доклада, включително частта за България, е достъпен на <http://www.errc.org/db/00/EO/m000000EO.pdf>.